

Rudolf Barišić

OD PEČUHA DO
FOJNICE
Korespondencija
fra Bone Perišića

Zagreb – Fojnica, 2023.

SADRŽAJ

1. PREDGOVOR.....	9
2. PROLOG.....	13
3. UVOD – PISAC I NJEGOVO DJELO.....	19
4. ADRESATI I VRIJEME – KONTEKST NASTANKA.....	35
5. ŽIVOT KLERIKA.....	51
5.1. PERIŠIĆ KAO KLERIK U FOJNICI I PEČUHU	52
5.2. PERIŠIĆ I BOSANSKI <i>MISNICI</i>	59
5.3. U POTRAZI ZA POMOĆI.....	69
5.4. ZDRAVLJE I OBITELJ	78
5.5. DOPISIVANJE S OSTALIM BOSANSKIM KLERICIMA	83
6. KLERIČKA KORESPONDENCIJA – NARAV	103
7. DRUGOVANJE – PERIŠIĆEV SUSTANARI I SUUČENICI	113
8. KORESPONDENCIJA IZ KASNIJEG ŽIVOTA.....	163
9. ZAKLJUČAK.....	171
IZVORI I LITERATURA.....	175
KORESPONDENCIJA FRA BONE PERIŠIĆA.....	181
A. KORESPONDENCIJA U DOBA STUDIJA U PEČUHU	181
B. KORESPONDENCIJA FRA BONE PERIŠIĆA.....	317
a) <i>Perišić ad alios</i>	317
b) <i>Alii ad Perišić</i>	330
C. OSTALA KORESPONDENCIJA.....	380

BETWEEN PÉCS AND FOJNICA: PRIVATE CORRESPONDENCE
OF FRA BONO PERIŠIĆ

SUMMARY..... 391

PÉCSTÓL FOJNICÁIG – BONO PERIŠIĆ FERENCES SZERZETES
LEVELEZÉSE

ÖSSZEFOGLALÁS..... 395

Kazalo 399

KRATICE

BA-AFPBS – Arhiv Franjevačke Provincije Bosne Srebrenе

BA-AFSF – Arhiv Franjevačkog samostana u Fojnici

BA-AFSK – Arhiv Franjevačkog samostana u Kreševu

HFBL – Hrvatski franjevački biografski leksikon

HR-AOBSB-1 – Arhiv obitelji Brlić Slavonski Brod

HR-NAZ – Hrvatski državni arhiv – Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu

KUNV – Kraljevsko ugarsko namjesničko vijeće

MFL – Magyar Ferences Levéltár

PEL – Pécsi Egyházmegyei Levéltár

SchADCB – Šematizam kaloško-bačke nadbiskupije

SchDQE – Šematizam pečuške biskupije

SchPBA – Šematizam Franjevačke provincije Bosne Srebrenе

SchPIC – Šematizam Franjevačke provincije sv. Ivana Kapistranskog

1. PREDGOVOR

Na korespondenciju Bone Perišića nabasao sam još u jesen 2012. kada sam u Arhivu samostana u Fojnici vršio istraživanja za disertaciju o školovanju bosanskih klerika. Imajući malen broj dana na raspolaganju ograničio sam se na to da fotografiram bilježnicu. Po povratku u Zagreb letimično sam pregledao materijale i već mi se onda učinilo da zavrjeđuju priređivanje i objavu. Kako to često biva, cijeli se proces otegnuo na 10 godina u kojima je prednost dobivalo štošta drugo. Prostor za sustavnu obradu se otvorio 2019. kada sam stupio u kontakt s fra Jankom Ljubosom, tadašnjim kustosom fojničkog arhiva i muzeja i izložio mu svoj plan. Osim toga, utvrdio sam da su neke snimke koje sam napravio ispalje loše kvalitete, a također neke materijale nisam ni poslikao. Premda smo najprije planirali moj eventualni dolazak u Fojnicu, fra Janko je, baš kao da je znao kako će se situacija odviti, predložio da se on pobrine za ponovno snimanje građe. Nastupom pandemije to se pokazalo hvalevrijednim potezom. Kako će se vidjeti u kasnijem tekstu, Perišićeva je ostavština golema i na uvid nisam dobio samo korespondenciju. To je unekoliko usporilo rad na njezinom priređivanju jer je valjalo proći i ostale materijale: biografije drugih franjevaca koje je sastavio, spis koji se u našastarima opisuje kao njegov dnevnik, a zapravo je riječ o meteorološkim bilješkama, njegove historiografske zapise i mnogo toga drugoga, a što je sve također ukratko opisano i predstavljeno na odgovarajućem mjestu. Pa ipak, umjesto upuštanja u poduhvat izdavanja svojevrsnih sabranih djela, što bi dodatno odužilo cijelu stvar, ostao sam pri izvornoj nakani priređivanja najprije Perišićeve korespondencije.

Na to je navodio već i letimičan uvid u cijelu ostavštinu koji sugerira da je, uz biografski rad, Perišićeva korespondencija iz suvremenog kuta gledanja najvrjednija za predstavljanje široj javnosti. Na to se nadovezivala i okolnost da su pisma jedini tekstovi u kojima je izrazito zastupljen latinski jezik. Napokon, obzirom da većinom potječe iz razdoblja kada je Perišić boravio kao student u Pečuhu, idealno su se mogla nadovezati na prethodnu studiju (proizašlu iz moje disertacije) *Bosanski Ugri – institucionalna povijest franjevačkog školovanja 1785. – 1849*. Iako se ondje nalaze biografske natuknice za 262 stipendista s prikazom njihovog školskog puta, zapravo se ni u jednom slučaju nije ulazilo u detaljniji prikaz boravka, osobito ne osobnih impresija. Jednostavno, za takvo što nisu postojali izvori. Bilo je i ondje nešto sporadičnih pisama iz kojih se mogla saznati pokoja sitnica, ali jedino je Perišić sačuvao dovoljno obimnu korespondenciju iz koje se moglo reći dosta i o njegovoj svakodnevici kao i saznati ponešto o njegovom karakteru, prijateljskim vezama i načinima komuniciranja. Upravo je time obilježen najveći dio uvodne studije. Premda kronološki gledano ovdje prezentirana pisma obuhvaćaju razdoblje od 1828. do 1885., njih barem tri četvrtine su vezane uz Perišićeve studentske dane i o njima se može ispričati zaokružena priča. U tom je smislu i koncipiran tekst.

U vrlo ranoj fazi pisanja uočio sam kako pisma sačuvana u fojničkom arhivu predstavljaju danas možda najveći preostali dio, ali da neke praznine upadljivo zjape. Perišićeva je epistolarna ostavština bila podložna izlučivanju povećeg broja pisama koja su mu poslale ličnosti, primjerice Franjo Jukić, koje su ga u memoriji matične provincije, ali i šire javnosti, pretekle. Ironijom povjesne sudbine, pisma koja je on slao njima su propala. Pa ipak, postoji dovoljno tragova da bi podrobna arhivska istraživanja na svjetlo dana izvukla još pokoje Perišićovo pismo upućeno na razne adrese. Primjerice, u Arhivu obitelji Brlić sačuvana su četiri pisma koja je uputio Andriji Torkvatu Brliću. U tom se smislu postavlja pitanje opravdanosti objavljivanja korespondencije ograničene samo na dio koji se čuva u Fojnici. Problem, naravno, predstavlja činjenica da bi potragu za Perišićevim pismima trebalo provesti u arhivima figurativno, ali i doslovce govoreći od Karpata do Jadrana. Zadatak koji je sigurno vrijedan truda, ali bi također urođio dodatnim otezanjem. Kako me je jedan kolega savjetovao – nije nužno odmah ispitati ama baš svaki rukavac.

Tekst studije je, kako sam već istaknuo, najvećim dijelom usmjeren na Perišićeve pečuške dane i obrađuje nekoliko istraživačkih pitanja: njegovu svakodnevnicu u Pečuhu, održavanje veza s Bosnom, odnos prema drugim bosanskim klericima, kako onima s kojima se dopisivao, tako i onima s kojima je stanovao, a napokon tu su i veze koje je izgradio s kolegama, predavačima i ostalim svećenicima iz Pečuha. Ostatak korespondencije je ovdje ukratko prezentiran i ukazano je na teme za čiju bi obradu mogao poslužiti, ali je, zbog toga što ne predstavlja ni izbliza zaokruženu cjelinu, njezino pretresanje ostavljeno za neki budući poduhvat.

Nakon uvodne studije slijede pisma podijeljena u tri skupine kako bi odgovarala njihovom rasporedu u fojničkom arhivu. Glavni razlog što je izabran taj način, a ne redanje prema kronološkom slijedu, leži u bilježnici u koju je Perišić unosio vlastoručne prijepise i poslanih i primljenih pisama i na neki ih način i redigirao dodjeljujući im brojeve i opaske o međusobnim vezama i sl. To pokazuje da je barem za taj dio imao ne samo namjeru da jednom bude objavljen nego i barem općenitu sliku kako bi želio da to izgleda. To je sve, uostalom, objašnjeno u uvodnom poglavlju, ovdje valja stoga nešto reći o njihovom jeziku. Svega je jedno sastavljeno na talijanskom, dok je jezik ostalih latinski i hrvatski. Prilikom prepisivanja onih na Ciceronovom jeziku jedine značajnije intervencije su napravljene u bilježenje interpunkcije i velikog i malog slova. Povremeno su napravljene i neke korekcije očiglednih lapsusa. Također su razriješene sve pokrate i ujednačeno je pisanje latinskog imena Pečuha – *V Ecclesiae* ili *Quinquecclesiae* i sl. su ujednačeni u *Quinque Ecclesiae*. Perišić neke oblike bilježi na način drugačiji od standardnog. Na primjer, kada je koristi kao imenicu riječ *causa* bilježi kao *caussa*, dok *voluptas* donosi kao da je *volups*. Budući da je njihova uporaba u takvim oblicima sustavna, ovdje su ubilježena sukladno izvorniku. Ostala odstupanja u odnosu na standardni latinski su očekivana: bilježenje geminata ponekad gdje nisu potrebne, odnosno ispuštanje kada bi ih se očekivalo; tvorba oblika glagola 2. konjugacije kao da pripadaju 3. i obrnuto; bilježenje glasa /ē/ dvoglasom *ae*; miješanje *-cius* i *-tius*; pa čak i slučajevi korištenja *W* umjesto *V*.

1. PREDGOVOR

Kod onih sastavljenih na hrvatskom postavilo se pitanje ostaviti ih u obliku u kojem su u izvorniku, sa svim razlikama u pravopisu ili ih prepisati suvremenom grafijom i na taj ih način učiniti lako razumljivim i onima koji nisu upućeni u starije pravopisne oblike. To bi, pak, u nekoj konzervaci potegnulo i pitanje što učiniti s arhaičnim izrazima, oblicima koji nisu ujednačeni po zvučnosti ili kako pročitati, pa stoga i prepisati “č”. U želji da prijepisi pisama nastalih na hrvatskom jeziku eventualno posluže i onima koji su zainteresirani za filološka pitanja, prijepisi su doneseni sukladno izvornicima, ponovno uz manje intervencije po pitanju interpunkcije i velikog i malog slova. Napokon, očekivati je da će privući pažnju onih koji su već upućeni u tadašnje jezične oblike. Prilikom citiranja pojedinih pisama u tekstu studije, ona na hrvatskom su donesena prema priređenom obliku. Latinski citati se donose u prijevodu, a povremeno se stavljaju i originalni tekst ukoliko se želi nešto posebno istaknuti.

U pismima se spominje velik broj osoba mađarskih imena, a Perišić ih često ne bilježi ni sukladno onomu kako su se sami potpisivali, pa čak ni ujednačeno. Primjerice prezime *Róka* bilježi kao *Roká*. U priređenim tekstovima pisama zadržani su izvornici, dok su u regestima i u tekstu studije sva ujednačena sukladno načinu kako se danas bilježe. Da bi čitatelj lakše razaznao veze, gdje je bilo moguće takve su osobe popraćene i kratkim biografskim natuknicama u kojima su nazivi mjesta rođenja, smrti ili službovanja uneseni sukladno aktualnom stanju. To konkretno znači da su neka mjesta koja se danas nalaze u Austriji, Slovačkoj ili Rumunjskoj, a za koja ne postoji hrvatski (makar povijesni) nazivi, zapisana na današnjim službenim jezicima, dok su mađarski nazivi doneseni u zagrada. Od mjesta u današnjoj Mađarskoj, uz Pečuh, koriste se hrvatski nazivi i za primjerice Segedin, Šikloš ili Mohač, a od povijesnih oblika Požun je dobio prednost pred Bratislavom.

Najveći kamen spoticanja bio je pri bilježenju osobnih imena osoba izvan hrvatskog jezičnog područja. U izvorima su ona ubilježena na latinskom pa je *Stephanus Róka* mogao postati ili *Stjepan* ili *István Róka*. Premda u hrvatskoj historiografiji nije neuobičajeno osobna imena bilježiti hrvatskom varijantom, ovom su prilikom ipak izabrane mađarske i, koliko je to bilo moguće, uspoređene su s nekim leksikonima. Ovdje se kao problem nametnuto to što velik broj spomenutih ličnosti broj nosi njemačka prezimena. U izvorima je ponekad njemačko porijeklo posebno istaknuto, a ponekad nije, tako da je teško znati u kolikoj je mjeri neki pojedinac svoj identitet vezao uz jednu ili drugu jezičnu zajednicu, osobito jer je lako uočljivo da ih je velik broj poznavao dva ili čak i tri jezika. Spomenuti Róka je izrijekom naveden da govori i mađarski i njemački i hrvatski. Stoga je konačan izbor pomalo arbitraran, pa mu se sigurno mogu naći i mane. Napokon, u slučaju primjerice Nijemaca nije bilo moguće utvrditi je li neki pojedinac sebe zvao *Josef* ili *Sepp*, *Johann* ili *Hans*. Nedavna smjena na britanskom prijestolju je dovela i do ispitivanja hoće li novi vladar na hrvatskom biti nazivan Charles ili Karlo. U prilog engleskoj varijanti navedeno je kako se imena “prevode” na hrvatski onda kada je riječ o vladarima koji su imali ingerenciju i nad hrvatskim povijesnim prostorom, pod čim se podrazumijeva i pape. Nije nepoznatom ni praksa pohrvaćivanja imena brojnih ličnosti

OD PEČUHA DO FOJNICE – KORESPONDENCIJA FRA BONE PERIŠIĆA

iz mađarske povijesti vezanih uz hrvatski prostor. Možda je najpoznatiji slučaj ban ne baš svjetle uspomene Károly Khuen-Héderváry kojeg se još uvijek često naziva i Dragutin. Da bi se izbjegle slične rogobatnosti i da Dragutinima ne bi postali i Perišićevi prijatelji Csajághy i Szentmiklósy, ovdje su imena ostavljena u izvornim oblicima.

Na kraju ostaje uvijek ugodna dužnost iskazivanja zahvala brojnim osobama i kolegama čije su mi pomoći i suradnja bili dragocjeni tijekom nastajanja ove knjige. Na prvom mjestu to je svakako fra Janko Ljubos koji je dao punu podršku mom planu i omogućio snimanje materijala. Taj je posao vrhunski obavila Martina Mijić, što mi je bilo od velike pomoći pri prepisivanju i kasnijem kolacioniranju. Vrijedi ovdje istaknuti i fra Nikicu Vujicu, koji je 2012. vršio službu gvardijana i omogućio mi uvid u građu i izradu prvih snimki, kao i fra Marija Katušića, aktualnog gvardijana koji je podržao zajedničko izdavanje i objavu pisama. Fra Franjo Miletić mi je na raspolaganje stavio fotografije Perišića i stare zgrade fojničkog samostana. Oko kolacioniranja latinskih pisama mi je u prvoj fazi pomogao Petar Ušković Croata, čime je cijeli posao prepisivanja išao kudikamo brže nego bi to inače bio slučaj. Profesor Ivo Pranjković je pregledao prijepise s hrvatskog i dao mi brojne korisne primjedbe i razriješio neka dvojbena mjesta. Kolega s Instituta Stipe Kljajić mi je pomogao pri kolacioniranju jedinog pisma na talijanskom. Mato Artuković mi je na raspolaganje stavio Perišićeva pisma iz Arhiva obitelji Brlić i također mi pomogao razriješiti identitet nekih potpisnika. Rad na objavi ovih pisama i uvodne studije je od početka podupirao i tadašnji ravnatelj Hrvatskog instituta za povijest Gordan Ravančić, a podršku je nastavio i Miroslav Akmadža. U jednom trenutku mi se dogodio gubitak cje-lokupnog do tada napisanog teksta. Uspio sam ga spasiti zahvaljujući tehničkom iskustvu svog dragog kolege i prijatelja Stipice Grgića, koji me osim toga neprestano podsjećao na važnost lučenja bitnog od nebitnog. Njegov je doprinos stoga bio od iznimnog značenja i vrijedan isticanja. Marina Schumann i Eldina Lovaš su napravile prijevode sažetka na engleski i mađarski jezik. Recenzenti Šime Demo, Maja Matasović i Robert Skenderović su mi, osim pohvala i afirmativnih recenzija, pružili brojne korisne primjedbe i savjete. Tamás Fedeleš mi je dao dozvolu iskoristiti neke slikovne priloge, pri čemu je posredovao Gergely Kiss, obojica sa sveučilišta u Pečuhu. Svima ovom prilikom izražavam duboku zahvalnost. Napokon, zahvaljujem i onima koji su mi bili spremni pomoći, ali uslijed više sile nije došlo do suradnje.

Rudolf Barišić